

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.04.147>
УДК 930.1:94(438+477)“1918/1921”

Віталій БОРИМСЬКИЙ

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
відділ історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
vitalij.borimskij@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4779-8975>

СХІДНА ПОЛІТИКА ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО 1918—1921 рр. У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ*

Мета дослідження полягає в систематизації та аналізі здобутків польської історіографії у вивченні східної політики Юзефа Пілсудського та польсько-українського союзу 1920 р. Особливу увагу приділено змінам у трактуванні цієї проблематики після падіння комуністичного режиму в Польщі та трансформації історіографічної парадигми. **Стан вивчення проблеми** свідчить, що, попри значну кількість праць, присвячених східній політиці Ю. Пілсудського, досліджень, які узагальнювали б розвиток польської історіографії цього питання, небагато. **Наукову новизну** становить спроба комплексного узагальнення сучасного стану польських досліджень цієї проблематики з урахуванням змін, що відбулися в історичній науці після 1990-х рр. **З'ясовано**, що падіння комуністичного режиму, вихід Польщі з радянської сфери впливу та постання незалежних держав на пострадянському просторі створили нові умови для переосмислення польсько-радянської війни 1920 р. та східної політики міжвоєнної Польщі. У сучасній польській історіографії простежується відмова від марксистських інтерпретацій, характерних для періоду ПНР, і водночас відчутний вплив еміграційної історичної

* Дослідження проведено за сприяння Центру Мєрошевського в рамках програми «Досліджуй в Україні».

Цитування: Боримський В. Східна Політика Юзефа Пілсудського 1918—1921 рр. у сучасній польській історіографії. *Український історичний журнал*. 2026. № 4 (589). С. 147—166. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.04.147>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2026. № 4 (589)

думки. Значно розширено проблематику досліджень: детальніше вивчаються переговори між Польщею та Українською Народною Республікою, міжнародний контекст польсько-радянської війни, а також участь українських, білоруських і російських військових формувань у бойових діях на боці Польщі. **Висновки.** У сучасній польській історіографії східна політика Ю. Пілсудського дедалі частіше трактується як стратегія, спрямована на створення незалежної України як важливого чинника безпеки Польщі. Польсько-український союз 1920 р. розглядається як один із ключових елементів цієї політики та інтерпретується передусім у контексті спільної боротьби поляків і українців проти російського експансіонізму. Одночасно простежується тенденція до акцентування ідеї «братерства зброї» та підкреслення актуальності історичного досвіду союзу 1920 р. для сучасних польсько-українських відносин.

Ключові слова: *Юзеф Пілсудський, східна політика, польсько-радянська війна 1920 р., Польща, Україна, історіографія.*

Проблематика східної політики посідає важливе місце в польському політичному та історичному мисленні як один із ключових чинників національної безпеки. Особливе значення мають східна політика Ю. Пілсудського та польсько-радянська війна 1920 р., що займають чільну позицію в польській історіографії. У період ПНР ця тематика була політично чутливою і перебувала під контролем партійних органів. Оскільки політика Ю. Пілсудського трактувалася як антирадянська, марксистська історіографія оцінювала її негативно.

Мета дослідження полягає в систематизації та аналізі здобутків польської історіографії у вивченні східної політики Юзефа Пілсудського та польсько-українського союзу 1920 р. Під східною політикою в межах цього дослідження розуміються як ідейні засади й політичні проекти Ю. Пілсудського щодо переформатування Східної Європи, так і практична реалізація цих концепцій. Важливою складовою цієї політики були взаємини як з українськими державними утвореннями, так і з російськими більшовиками, антибільшовицькими російськими силами та іншими державними й політичними утвореннями, що постали на руїнах Російської імперії.

Тема східної політики Ю. Пілсудського належить до найбільш досліджуваних у Польщі, однак праць, присвячених її історіографії, порівняно небагато. Одними з перших таких досліджень стали статті Е. Коко [1—3], який пов'язує активізацію досліджень із падінням комунізму та появою незалежної України. У новіших працях акцент зміщується на позитивні аспекти Варшавського договору та польсько-української співпраці, підкреслюється щирість польської політики щодо України. Водночас із того часу історіографія суттєво розширилася за рахунок нових статей і монографій. Подальші узагальнення, зокрема М. Дуткевича [4], Я. Пісулінського [5] та Я. Легеча [6], засвідчують інтенсивний розвиток досліджень із 1990-х рр., особливо у 2000-х, коли було заповнено значну частину лакун. Водночас наголошується на певній однобічності цих студій, зосереджених переважно на політичних аспектах, із недостатньою увагою до мілітарного виміру. Попри значний доробок, тема, як підкреслює також Я.Я. Бруський, залишається невичерпаною [7].

Варшавський договір і польсько-український союз 1920 р. як ключовий елемент східної політики розглянуто в окремих історіографічних працях В. Боримського [8—10], де підкреслюється поєднання в сучасних інтерпретаціях визнання

суперечностей із наголосом на спільній боротьбі проти зовнішньої загрози [8, с. 30]. Водночас, за спостереженням Я.Я. Бруського та В. Верстюка, цей сюжет досі не посів належного місця в історичній пам'яті обох народів [11].

Отже, попри наявність окремих узагальнень, значне поповнення джерельної та дослідницької бази вимагає комплексного історіографічного осмислення східної політики Ю. Пілсудського.

Перші роки після падіння комунізму

З початку 1990-х рр. у Польщі відбулася помітна ревізія поглядів на новітню історію, особливо у сфері відносин зі східними сусідами. Її важливою ознакою стало розширення наукових контактів з українськими істориками, зокрема через круглі столи та міжнародні конференції. Однією з перших таких зустрічей став науковий форум у Кракові 1990 р. [12], а в 1992 р. у Щецині відбулася конференція з польсько-українських відносин, де частина доповідей стосувалася політичних аспектів польсько-радянської війни [13; 14].

У 1995 р. пройшла низка важливих наукових заходів, присвячених польсько-українським відносинам і союзу 1920 р. Зокрема, у Варшаві відбулася конференція про міжвоєнні взаємини в контексті союзу Пілсудський — Петлюра, матеріали якої опубліковано у «Варшавських українознавчих записках» [15]. У листопаді того ж року в Торуні пройшла міжнародна конференція, де розглядалися як безпосередньо, так і опосередковано питання східної політики Ю. Пілсудського [16]. Результатом польсько-української наукової сесії став також збірник «Ukraina — Polska. Kultura. Wartości. Zmagania duchowe», де проблематику союзу висвітлили С. Стемпень, О. Колянчук і М. Талапканич [17; 18].

Ці дослідження відображали ширший інтелектуальний і політичний контекст 1990-х рр., позначений прагненням до стратегічного партнерства з незалежною Україною. Як зауважує Е. Коко, важливу роль відігравало також відчуття загрози з боку Росії, що впливало на інтерпретацію східної політики Ю. Пілсудського [2]. Унаслідок цього посилювався акцент на безпековому вимірі польсько-українського зближення та стратегічній значущості підтримки української державності [14; 19; 20]. Формуванню такої оптики сприяли також зростання патріотичних настроїв після падіння комунізму та активне повернення до наукового обігу еміграційної літератури.

Водночас позитивні інтерпретації політики Пілсудського не одразу стали домінуючими. Критичну позицію зберігав А. Чубінський [21; 22], чий погляд вирізнявся на загальному тлі [23]. Він вважав, що Ю. Пілсудський прагнув послабити Росію через відокремлення України, але водночас остерігався появи сильної української держави. Відповідно, союз з УНР пояснювався тим, що лише С. Петлюра погоджувався на вигідні для Польщі кордони. На думку дослідника, риторика про незалежність України прикривала експансіоністські наміри, а сама політика Ю. Пілсудського мала антиукраїнський характер і не принесла користі жодній зі сторін [21]. Такі оцінки перегукувалися з історіографією ПНР, тому в сучасній Польщі вони стали непопулярними.

Оцінка цілей політики Ю. Пілсудського

Якщо на початку 90-х рр. серед досліджень переважали статті, то з другої половини десятиліття зросла кількість монографій. Важливим дослідженням стала праця А. Новака «Польща і три Росії» [24]. Дослідник розглядає підтримку УНР та польсько-український союз як складову частину політики Ю. Пілсудського щодо Росії. На його думку, Україна була для Ю. Пілсудського політичним інструментом для досягнення цілковитого переформатування сил в східній Європі [24, с. 596; 25; 26]. Найкращою гарантією безпеки Польщі, на думку дослідника, Ю. Пілсудський вважав існування незалежної України та небільшовицької Росії, готової визнати право народів на самовизначення [25]. У своїй пізнішій праці А. Новак додавав, що геополітична конструкція з України й Польщі «повинна була заповнити простір між Німеччиною та Росією настільки солідно, щоб її знищення виявилось для обох сусідів знеохочуюче складне» [27, с. 33]. Він також повторює тезу, обґрунтовану ще А. Юзвенком, що перебування Польщі у згоді з Антантою передбачало координацію своїх дій з А. Денікіним, що суттєво зв'язувало руки Ю. Пілсудському в його підтримці України [27, с. 33]. Втім, деякі дослідники вважають, що укладення союзу з Україною настало так пізно не лише через позицію Антанти. Наприклад, А. Хвальба вважає, що Ю. Пілсудський навмисно зволікав з укладенням договору, оскільки відчував, що «українська здобич сама впаде йому до рук без особливих зусиль», бо час грав на користь Польщі, а не на користь майбутнього партнера [28, с. 172]. Зрештою, і А. Новак вважає, що у 1919—1920 рр. західні держави не могли визначально впливати на кордони Східної Європи; вирішальну роль відігравали співвідношення сил і політична рішучість регіональних акторів, передусім Польщі [29, с. 366]. Таким чином, хоч позиція західних країн мала значення, проте вони не могли собі дозволити диктувати Польщі.

Важливим дослідженням початку 2000-х рр. стала також монографія Я. Пісулінського [5]. Дослідник розглядає варшавські переговори, зокрема детально зупиняється на малознаній економічній частині угоди. На його думку, Ю. Пілсудський прагнув перебудови сходу Європи шляхом створення незалежних держав на окраїнах Росії та укладення з ними військово-політичного й економічного союзу з провідною роллю Польщі. Ключове місце в цій концепції відводилося Україні [30, с. 208]. Я. Пісулінський вважає, що з реалізацією цих намірів довелося зачекати через вороже ставлення «білих» до української державності.

На думку Я. Пісулінського, умови Варшавського договору відображали нерівність сторін і давали більше переваг Польщі, що послаблювало позиції С. Петлюри. Попри це, союз відкривав можливість реалізації цілей обох сторін, зокрема давав шанс на відновлення української державності [30, с. 245]. Асиметрія договору трактується як типовий результат співвідношення сил, де слабший партнер змушений поступатися [31].

Одним із найдетальніших опрацювань стосунків Польщі та УНР у період польсько-радянської війни є монографія Я.Я. Бруського [7]. Визнаючи нерівність умов Варшавського договору, автор зазначає, що він все ж не був «левиною спіл-

кою», а відображував співвідношення сил. Крім того, оцінка союзу була б поблажливішою, якби він дав плід перемоги [7, с. 525]. На його думку, підтримка державних устремлінь України становила для Ю. Пілсудського одне з пріоритетних завдань від самого початку приходу його до влади, щоправда, після успішного для Польщі розв'язання галицького питання. Ця характерна нерозривність пропозиції союзу та вимоги відречення від західної провінції проходить червоною ниткою завжди в усіх перемовинах з українцями, значною мірою, як зауважує дослідник, зумовивши майбутню поразку польсько-української концепції [7]. На думку Я.Я. Бруського, українська справа була для Ю. Пілсудського ключем до розв'язання ширшої проблеми — російської. Україна для нього мала бути головним елементом буферної зони на Сході й він щиро хотів, щоб Україна як держава постала. Водночас дослідник застерігає від ідеалізації політики Ю. Пілсудського, зазначаючи, що взаємини Варшава — Київ в його концепції не мали бути симетричними: «У політиці Пілсудського щодо України можна побачити сильні елементи патерналізму, але її метою не було напевно поневолення східного сусіда. Цю політику, хоч не була вона вільна від внутрішніх протиріч і частково базувалася на надмірно оптимістичних припущеннях, сьогодні, ймовірно, слід оцінити як принципово раціональну, не позбавлену шансів на успіх» [32].

Подібні оцінки містяться в підручнику з історії України А. Хойновського та Я.Я. Бруського. Автори вважають, що в 1920 р. російському пануванню над Україною могла загрожувати тільки Польща. Для С. Петлюри Варшавський договір був останнім шансом порятунку УНР і власної політичної екзистенції. Ю. Пілсудський, своєю чергою, вважав, що без існування української держави Польща не зможе оборонитися від московського експансіонізму [33]. В. Серчик, звертаючи увагу на міжнародний аспект подій, вважав, що з огляду на ситуацію весни 1920 р. «українські реалісти не мали вибору: зв'язок з Польщею був єдиним виходом, що створював тоді чи не єдиний шанс на створення незалежної й суверенної України, хоч би й на обмеженій території» [34]. На думку автора, федералістичні плани Ю. Пілсудського було неможливо реалізувати, однак в українців не було інших варіантів, як погодитись на цю спробу.

Г. Новік і Ю. Тим, спираючись на оцінки П. Вандича та І. Кедріна, підкреслюють, що Варшавський договір був наслідком співвідношення сил і інтересів, а не прагнення підпорядкувати Україну [35, с. 64]. Попри несправедливість територіальних положень, інші його умови давали шанс на відбудову державності, причому польське втручання було менш обмежувальним, ніж у випадку альтернативних сценаріїв, пов'язаних із Росією [35, с. 64]. Подібної позиції дотримується і А. Хвальба, який зазначає, що домінуюча роль Польщі випливала з її статусу держави-переможця, а Україна, відповідно, була переможеною [28, с. 176].

Чи був Ю. Пілсудський федералістом?

Важливим аспектом в інтерпретації подій 1920 р. є оцінка федералістських намірів Ю. Пілсудського. Його сучасники часто романтизували концепцію Начальника держави та трактували її як намір об'єднати з Польщею Україну, а можливо, і Литву та Білорусь. Та чи мав Ю. Пілсудський насправді такий намір? У польській історіографії загалом можна виділити два основні підходи. Перший полягає в представленні його політики як федералістської. Найбільше цю тезу обґрунтував еміграційний дослідник Маріан К. Джевановський [36]. Прихильники такого погляду вважали, що Ю. Пілсудський відштовхувався від традицій Речі Посполитої і намагався відтворити її в осучасненій формі. Інший підхід полягає в зображенні Ю. Пілсудського не як доктринера, а як політичного реаліста, котрий передовсім намагався досягнути вигідних для Польщі політичних змін на карті Європи, не визнаючи наперед форму стосунків з Україною.

В польській історіографії після 1989 р. прикладом федералістської інтерпретації є роботи, наприклад, М. Прушинського [37]. На його думку, Ю. Пілсудський і Р. Дмовський погоджувалися, що Польща у своїх етнографічних кордонах не зможе зберегти незалежність, а отже потрібно розширити її територію на сході. Однак Ю. Пілсудський віддавав належне розвиткові почуття національної самосвідомості литовців, українців, латишів і білорусів та хотів допомогти їм у створенні власних держав, пов'язаних з Польщею на засадах федерації [38, с. 65]. Ця концепція, на думку М. Прушинського, виникла у Ю. Пілсудського ще в період заслання до Сибіру [38, с. 66]. Таким чином, він намагався відновити понад 400-літню історичну унію Польщі та Литви, охоплюючи нею також Україну (можливо, і Латвію та Білорусь) [38, с. 67].

Одним із дослідників, які підтримують концепцію про федералізм Ю. Пілсудського, є Л. Вищельський. Варшавський договір, на його думку, хоч і не виражав прямо згоди України на створення федерації, проте його дух у цьому питанні був надзвичайно очевидний [39, с. 25]. Л. Вищельський вважає, що польсько-український союз 1920 р. однозначно був частиною федералістської концепції пілсудчиківського табору [40]. Подібну позицію займає П. Гаузер, який простежує формування федеративних переконань Ю. Пілсудського від початку його політичної діяльності [41].

Проте в сучасній польській історіографії дедалі більше почали піддаватися сумніву федералістські плани Начальника держави. Нині поширеною є думка, що Ю. Пілсудський хоч і прагнув, щоб Україна стала сферою впливу для Польщі, проте не планував створювати жодну федерацію. Наприклад, Р. Вапінський застерігає, що кваліфікування його як федераліста ускладнює оцінку його політики [42]. Я.Я. Бруський також не підтримує таку інтерпретацію, наголошуючи, що ключовою метою було створення незалежної України як бар'єра перед Росією [32]. Так само А. Новак вважає, що в задумі Ю. Пілсудського Україна мала залишатися незалежною державою [25]. На його думку, Ю. Пілсудський не був ані ідейним федералістом, ані палким українофілом. Його ставка з квітня 1920 р. випливала з оцінки польського геополітичного інтересу, який вимагав відсунення загрози з

боку російського імперіалізму [24, с. 602]. Р. Тожецький трактує союз 1920 р. передусім як акт спільної оборони, а не крок до федерації [43].

Категорично заперечує федералістичні наміри Ю. Пілсудського А. Хвальба. Він це підкріплює аргументом, що ані Ю. Пілсудський, ані його близькі однодумці не передбачали створення спільних інституцій для Польщі, України, Литви та Білорусі [28, с. 130]. М. Шуміло, своєю чергою, розглядає федералізм лише як елемент ширшої прометейської концепції, у якій Україна мала бути союзником, а не складовою федерації [44]. Так само відомий біограф Ю. Пілсудського В. Сулея підкреслює, що він не мав наміру відбудовувати Польщу за зразком ягеллонської монархії та не прагнув перетворити її на імперського гегемона, а радше на осередок, що кристалізує колективну волю до самостійного існування не лише поляків, але і їхніх прикордонних побратимів. Федераційна програма була для нього інструментом для створення безпечних умов існування не тільки Польщі, а й Литви, Білорусі та України [45, с. 38—39].

Отже, попри тривале використання поняття «федералізм» у польській історіографії, сучасні дослідники дедалі частіше відходять від уявлення про Ю. Пілсудського як послідовного прихильника створення федерації.

Перебіг воєнної кампанії в 1920 р.

У польській історіографії одним із важливих дискусійних питань є те, чи можна було уникнути війни з більшовиками й наскільки необхідною була Київська операція. На противагу марксистській історіографії ПНР, котра доводила мирні наміри більшовиків та агресивність Ю. Пілсудського [46], сучасні польські історики здебільшого погоджуються, що дії Ю. Пілсудського стали ударом на випередження, а більшовицькі мирні ініціативи були лише дипломатичним прикриттям для підготовки до війни з Польщею [35; 47; 48].

Одним із малодосліджених аспектів східної політики Ю. Пілсудського тривалий час залишалося формування українських військових частин на території Польщі. З. Карпус першим почав досліджувати тему інтернованих і полонених українців у Польщі та участі східних союзників у польсько-радянській війні [49]. Він підкреслює, що рішення допомогти С. Петлюрі у відбудові української армії було ухвалене задовго до підписання двосторонньої угоди [50, с. 84], а спільні дії української та польської сторін стали фактом ще на початку весни 1920 р. [51]. Він наголошує, що польська військова влада робила все можливе, щоб зміцнити українську армію [51, с. 44]. Дослідник зазначає, що найбільше бракувало боеприпасів до гвинтівок російського зразка, котрих Польща не могла доставити, оскільки сама їх не мала. Натомість обмундирування і спорядження оцінюється на хорошому рівні. Кількість українців, які перейшли польський кордон восени 1920 р., обраховується у 19,5 тис. військових [51, с. 57].

Хоча український аспект польської східної політики безумовно був центральним і саме йому присвячено найбільше досліджень, поза увагою польських істориків не залишилися й інші її напрями. Зокрема, політику Польщі щодо антибільшо-

вицьких російських формувань і політичних середовищ, насамперед Б. Савінкова та П. Врангеля, детально висвітлено в монографії А. Новака [24]. Окремі дослідження присвячено формуванням Б. Пермікіна, С. Булак-Балаховича та М. Яковлева [51—53]. Литовський і білоруський напрями східної політики Ю. Пілсудського досліджено у працях Й. Геровської-Каллаур [54; 55]. На думку дослідниці, Ю. Пілсудський у своїх політичних концепціях значною мірою випереджав епоху, у якій йому довелося діяти, запропонувавши модель відносин, що могла б забезпечити більш сприятливе місце Польщі та Литви в історії ХХ ст. і, можливо, навіть допомогти уникнути нової світової війни [54, с. 464]. Окремі аспекти польської політики щодо Білорусі також висвітлено в дослідженнях Д. Міхалюк [56], тоді як кавказькому напрямку польської східної політики присвячено праці П. Лібери [57].

Важливим аспектом війни 1920 р. є доля як полонених червоноармійців, так і колишніх союзників — інтернованих українських, білоруських і російських формувань, що билися на боці Польщі. Ці питання висвітлено в роботах З. Карпуса [50], О. Колянчука [58], О. Вішки [59—64], К. Пашкевич [65]. В цих дослідженнях висвітлено як політичні аспекти інтернування, так і питання побуту інтернованих, освіти та дозвілля в таборах. Польські автори доводять, що становище інтернованих українських військових було прийнятним, а Польща намагалася в міру можливості покращувати умови. Не залишається поза увагою польських істориків також сприйняття Варшавського договору українськими та польськими політичними елітами [66—68].

Перебіг воєнної кампанії детально аналізує Л. Вищельський. На його думку, найбільшою проблемою було те, що польській армії не вдалося завдати нищівного удару більшовикам, котрі, попри відступ, зберегли свою армію, що і дозволило їм завдати контрудару. Дослідник зазначає, що в польських військах місцеве населення не бачило союзника, а скоріше окупанта, тому ставилося до польських військ з прохолодою [39, с. 102].

На думку Л. Вищельського, розрахунок Ю. Пілсудського полягав у швидкому створенні С. Петлюрою дієздатної армії та адміністрації, що дозволило б перекинути польські сили на інші ділянки фронту, зокрема в Білорусь [69, с. 98]. Цього, однак, не сталося, а плани, пов'язані з С. Петлюрою, «котрий мав переконати українське суспільство до побудови сильної держави», виявились ілюзорні [39, с. 102]. У результаті польські сили залишилися зв'язаними на українському напрямку [39, с. 335]. Варто також зазначити, що дослідник послідовно говорить про «створення» української держави, а не про відновлення.

На темі української армії зосереджується також Я. Легеч [6], який аналізує її чисельність, озброєння, організацію та взаємодію з польськими частинами. Дослідник акцентує увагу на рівні повстанського руху, видачу місцевими партизанами полякам солдатів із розбитих більшовицьких відділень, утворення повстанських формувань і т. п. Я. Легеч вважає, що саме повстанські дії були найбільш відчутним внеском українців у воєнну кампанію 1920 р., тоді як регулярні частини, сформовані в Польщі, мали радше символічне значення [6, с. 84]. Головним мотивом їхнього використання, на думку Я. Легеча, були політично-пропагандистські погляди. Автор вважає, що

повільна мобілізація та утворення української адміністрації були результатом у тому числі позиції локальної польської влади, котра не надавали підтримки українцям у намаганнях утворити свою адміністрацію, а часом їх відверто саботувала [6, с. 97]. Подібну оцінку подають С. Шайдак [70, с. 163] і М. Шуміло [44]. Таким чином, більшість істориків погоджується, що хоча Польща і була зацікавлена у якнайшвидшому формуванні української адміністрації та армії, проте цей процес просувався повільніше очікуваного. Деякі дослідники, втім, зазначають, що польське командування вважало українських солдатів деморалізованими та непридатними для служби в регулярній армії, через це не сприяло мобілізації [71, с. 119].

Багато дослідників згадує і певні проблеми у ставленні польських солдатів до українського цивільного населення. Наприклад, А. Хвальба зазначає, що польська армія іноді вдавалася до грабунків. Разом з тим, він підкреслює суворі заходи та зусилля військового командування у боротьбі з цим [28, с. 197]. Також А. Хвальба певною мірою заперечує поширену в польській історіографії думку, буцімто у недостатньому зростанні української армії немає польської провини. На його думку, насправді польська сторона не прагнула створити чисельну українську армію. Вона мала слугувати символом польсько-українського союзу, а не реальною військовою підтримкою для Речі Посполитої. Варшава не бажала ділитися перемогою з С. Петлюрою, остерігаючись, що сильне українське військо, здобуваючи фронтові успіхи, вимагатиме перегляду не вигідних для УНР угод, зокрема щодо кордонів. Обмежені масштаби УНР мали гарантувати її лояльність і солідарність із польською політикою [28, с. 193].

Важливим залишається питання, чи міг успіх кампанії забезпечити досягнення політичних цілей. А. Новак вважає, що утримання Правобережжя могло змінити позицію західних держав, зокрема переорієнтувати політику Л. Джорджа з Москви на Київ [27, с. 139]. Вирішальним мав бути економічний чинник: українські ресурси могли забезпечити підтримку Заходу, але для цього була потрібна стабілізація контролю над територією і доступ до Одеси. Як зазначав В. Черчилль у меморандумі від 11 травня, за умови збереження цього маршруту до осені 1920 р. британський уряд мав би вести переговори з Україною та іншими антибільшовицькими силами, а не з Москвою [27, с. 140—141].

Однією з дискусійних тем є участь 6-ї української дивізії піхоти в обороні Замостя. Українські історики часто покликаються на цей приклад як на ілюстрацію українського внеску в боротьбу. У польській історіографії битві під Замостям також присвячено чимало досліджень, більшість з яких підкреслюють роль українців [72—74]. Бойовому шляху 6-ї стрілецької дивізії, зокрема обороні Замостя, присвячена ґрунтовна монографія польського автора українського походження О. Вішки [75]. Водночас деякі польські історики вважають значення цієї ситуації перебільшеним. Т. Ольшанський, наприклад, стверджує, що українська історіографія незаслужено приписує перемогу українським військам. На його думку, їхня роль була незначною: бої відбувались переважно на околицях міста, а полковник М. Безручко був командувачем радше формально, тоді як фактичне керівництво здійснював майор Болтуч [76].

Втім, більшість дослідників усе ж вважає потрібним підкреслити участь і героїзм української армії, хай навіть вона була представлена у невеликій кількості. Наприклад, М. Клімецький та З. Карпус вважають, що українські війська, які брали участь у війні разом з польською армією, «заслужують на найвищу пошану» [77, с. 71]. А. Хвальба підкреслює, що в битві за Замостя польські та українські солдати діяли злагоджено й ефективно [28, с. 272].

Оцінка Ризького миру

Найболючішим аспектом союзу з Польщею для українців є питання Ризького миру. Польська історіографія зазвичай пояснює його непереборною силою обставин. Переважає думка, що це була болісна необхідність, оскільки Польща вже не могла продовжувати війну. Деякі дослідники вважають, що незалежність України тоді не мала жодних шансів [78]. Є. Боженцький доводить, що Польща не могла накинати більшовикам свою волю. Багато, якщо не все, залежало від результату кампанії, зазначає дослідник, і він виявився негативним, не в останню чергу через невдачу української мобілізації [71, с. 119]. Л. Вищельський також погоджується, що Ризький мир означав кінець мрій про незалежну Україну. Хоча Головний Отаман, на його думку, міг почуватися ошуканим, дослідник підкреслює, що і С. Петлюра не був цілком щирим у намірах щодо союзу з Польщею, про що свідчили його спроби самостійних контактів з П. Врангелем та іншими центрами «білої» Росії [39, с. 338].

А. Новак в інтерв'ю для українського ресурсу «Historians» наголошував, що Ю. Пілсудський фактично не мав іншого вибору. Дотримання угоди з Петлюрою вимагало б виступити всупереч суспільним настроям, знехтувати демократичною системою влади й продовжувати війну попри матеріальне та економічне виснаження Польщі. Зрештою це означало б конфлікт з усіма провідними геополітичними силами. На думку А. Новака, Ю. Пілсудський не міг дозволити собі подібної політики [79]. Водночас дослідник визнає, що Ризький мир болісно розтоптав українські та білоруські національні прагнення [27, с. 269]. Проте він полемізує з тезою про його однозначну несправедливість для України та Білорусі, ставлячи питання: «Чи ми повинні більше “хвилюватися” за поділ України і Білорусі, чи “радіти”, що в польській частині — незважаючи ні на що — кілька мільйонів українців і білорусів не стали жертвами геноцидної політики?» [27, с. 485—486].

А. Хвальба також вважає, що ризький кордон став результатом компромісу, а не перемоги котроїсь зі сторін [28, с. 300]. На його думку, Ю. Пілсудський рішуче виступав проти миру за участю УСРР. Він остерігався, що більшовицька Росія, маючи в руках такі сильні, хоч і радше фіктивні козири, як БСРР та УСРР, невдовзі заявить претензії на західні рубежі України й Білорусі та з'явиться в Польщі швидше, ніж це уявляли собі політики опозиції. Однак його застереження сприймали як надмірний песимізм і відкидали. У підсумку він виграв війну, але програв мир [28, с. 302—303].

Загалом польські історики погоджуються, що Польща була занадто виснажена для продовження війни. Я.Я. Бруський вважає, що хоча залишається дискусійним питання, чи Ю. Пілсудський дійсно нічого не міг зробити стосовно дій польської

делегатії та рішень Ризького миру, та він точно був переконаний у неможливості продовжувати війну [32]. При цьому поширеною є думка, що Ю. Пілсудський не вірив у тривалість укладеного з більшовиками миру [80].

Причини невдачі

Пояснюючи невдачу кампанії 1920 р. та загалом концепції східної політики Ю. Пілсудського, дослідники називають кілька чинників. Найчастіше акцент робиться на прорахунках польського командування, слабкості української армії та обмеженій підтримці С. Петлюри з боку населення.

На думку М. Прушинського, наступ в Україні не приніс бажаних результатів унаслідок неналежного планування воєнних дій на найвищих щаблях командування, а фронтальний удар був недостатньою мірою доповнений маневром [38, с. 115]. Дослідник також звертав увагу на неприхильне ставлення до польської політики як країн Антанти — Великобританії та Франції, котрі були прихильні до А. Денікіна та пізніше П. Врангеля, так і Німеччини, яка відверто бажала поразки Польщі [38, с. 269—270].

М. Вжосек додає брак часу для формування української армії, нестачу генералів і недооцінку маневру, наголошуючи, що реалізація планів залежала від створення боєздатних українських сил, що потребувало значно більше часу, ніж мали в розпорядженні польсько-українські війська [81]. А. Вищельський серед головних причин називає пасивність українського населення. С. Петлюра, на його думку, «виявився політичним банкрутом», а відсутність підтримки ідеї державності стала вирішальною [39, с. 27]. Додатковими чинниками були позиція Заходу та підтримка інкорпораційної моделі польськими елітами.

Р. Тожецький звертає увагу на нерозуміння планів Ю. Пілсудського в польському суспільстві: союз підривала частина військового керівництва, яка діяла в Україні як у ворожій країні й ігнорувала адміністрацію Петлюри. Водночас українська армія, за його оцінкою, «воювала дієво» [43]. А. Хойновський і Я.Я. Бруський також наголошують на непопулярності союзу в обох суспільствах: як в Польщі, так і в Україні польсько-українська концепція знайшла мало прихильників. Зрештою, виснажена війною Польща відмовилася від підтримки союзника [33, с. 61—63].

Ключовим фактором, який ставав на заваді справжніх союзницьких стосунків між Польщею та Україною, був територіальний конфлікт. На думку М. Прушинського, війна за Галичину зробила неможливим справжнє та своєчасне зближення двох народів [38, с. 75]. Подібної думки притримується М. Шуміло, зазначаючи, що з самого початку боїв у Східній Галичині Ю. Пілсудський переконаний у необхідності швидкого закінчення конфлікту й у потребі співпраці з незалежною Україною проти більшовиків [44].

Звідси постає питання про причини цього конфлікту й можливість його уникнення. На думку Г. Новіка та Ю. Тима, головною причиною нерозв'язності галицького питання були максималістські вимоги й непоступливість польських ендеків з одного боку та керівництва ЗУНР — з іншого. Натомість Ю. Пілсудсько-

го і С. Петлюру автори вважають поміркованими політиками, що усвідомлювали необхідність компромісу [35, с. 52]. На їхню думку, Ю. Пілсудський був готовий до відносно вигідного для України компромісу. Вони зазначають, що обидві сторони втратили кілька шансів для домовленості (зокрема щодо ліній Боти й Бертелемі), а ослаблення УНР лише погіршувало її переговорні позиції [35, с. 54—55].

Дослідники також порушують питання, чи поразка ЗУНР не стала переломним моментом у занепаді української справи. На їхню думку, знищення цілого державотворчого потенціалу, армії з її кадрами, озброєнням та оснащенням негативно позначилось на розпочатій у 1920 р. спробі відбудови української держави, а перемога інкорпораційної концепції перекреслила шанси на реалізацію федералістської концепції Ю. Пілсудського [35, с. 56]. Вони відзначають і парадоксальність ситуації: передчасна допомога Польщі могла б послабити схильність України до союзу, однак кожне послаблення УНР водночас зменшувало її цінність як союзника [35, с. 58]. У підсумку союз з УНР був укладений запізно, коли Україна вже значною мірою втратила свій потенціал. Критично оцінюється також період окупації Кам'янця, коли польська адміністрація фактично блокувала діяльність українських державних інституцій [35, с. 61]. Цю запізнілість відзначають і автори підручника з історії України XX ст. М. Клімецький та З. Карпус. Вони підкреслюють, що хоча Ю. Пілсудський від самого початку розглядав С. Петлюру як потенційного союзника, до реального союзу дійшло лише наприкінці 1919 р., коли українська сторона вже виступала радше як прохач (пол. *petent*), а не рівноправний партнер [77, с. 68].

А. Новак пояснює цю запізнілість передусім міжнародною ситуацією. Начальник держави мусив рахуватися з позицією Антанти, а підтримка УНР у період можливого успіху «білої» Росії була б для Польщі самовбивчою. Тому Ю. Пілсудський змушений був чекати на її поразку [24, с. 335]. Додатковим, хоча й другорядним чинником була спроба змусити Україну до ширших поступок: «Чим партнер був слабший, тим більше від польської допомоги залежний, тим швидше можна було думати про отримання від нього таких поступок» [24, с. 337]. А. Новак визнає, що конфлікт за Галичину зруйнував перспективи союзу [24, с. 607]. У пізніших працях Новак аналізує також міжнародний контекст: вплив аргументації Р. Дмовського на оточення В. Вільсона [27, с. 43] і роль Б. Бахметева у просуванні ідеї «єдиної Росії» [27, с. 96]. Попри це, він наголошує, що відсутність широкої підтримки С. Петлюри в Україні була важливим фактором [27, с. 34].

Подібно ситуацію оцінює М. Клімецький. Він вважає, що українці в 1920 р. доклали недостатньо зусиль до здобуття незалежності. Полемізуючи з твердженням про те, що Польща залишила союзника напризволяще, дослідник ставить питання про реальний рівень підтримки С. Петлюри порівняно з його опонентами [82]. Цю лінію розвивають інші дослідники. П. Журавський вел Граєвський пов'язує поразку політики Ю. Пілсудського зі слабкістю національної свідомості наддніпрянців з одного боку і «максималізмом» галичан, котрі хотіли «всього від усіх і негайно» — з іншого [83], а М. Шуміло — з «невикристалізованістю» національної свідомості та пасивністю населення [44, с. 28—32]. Водночас деякі автори визнають і гнучкість політики більшовиків. М. Клімецький, наприклад, за-

значає, що створення держави на Наддніпрянщині, навіть у формі радянської республіки, пробуджувало інтерес українців на землях у складі Польщі та Румунії. Для частини галицьких українців така республіка виглядала чи не єдиним союзником їхніх національних прагнень [84, с. 242].

Оцінка наслідків

Більшість польських дослідників вважає, що хоч політика Ю. Пілсудського не принесла очікуваних результатів, проте вона не була даремною. При цьому зазвичай підкреслюється моральна значущість кампанії 1920 р. та союзний договір. Так, А. Новак визнає, що Польща зрештою покинула українського союзника: хоча Ю. Пілсудський не мав альтернативи, етичні сумніви залишаються. Союз виявився невдалим — він не привів ані до тривалого польсько-українського порозуміння, ані до створення української держави в міжвоєнний період [79]. Водночас пам'ять про цей «невикористаний до кінця, але вартий згадки шанс» розглядається як символ напруги, що веде до порозуміння і співпраці задля забезпечення політичного буття обох народів [79].

Я.Я. Бруський зазначає, що східна політика Ю. Пілсудського, особливо Варшавський договір, від початку отримувала крайні оцінки, однак нині її варто розглядати як прояв тверезої, позбавленої ілюзій політики, вигідної обом сторонам. Попри слабкість УНР як партнера, союз із Польщею давав їй реальний шанс на відбудову й зміцнення державності [32]. Деякі дослідники наголошують, що східна політика Ю. Пілсудського заклала підвалини майбутньої польсько-української співпраці. Зокрема, М. Клімецький вважає її головним наслідком збереження взаємної лояльності між Ю. Пілсудським і С. Петлюрою. Хоч союз і не забезпечив незалежності УНР, він створив новий простір взаємного сприйняття обох народів. Спільні зусилля в 1920 р., підкреслює дослідник, дозволяють інакше поглянути на те, «чим ми були стосовно себе, поляки і українці» [82].

У «Нарисі історії Польщі» під редакцією В. Менджецького та Є. Брацисевича наголошено на польсько-українському братерстві зброї. Політика Ю. Пілсудського не характеризується як федералістська. Сутність союзу автори вбачають у спільній боротьбі проти більшовиків і утвердженні незалежності УНР зі столицею в Києві. Автори визнають вади польської політики щодо України, зокрема етичні: «[...] цинічне використання Польщею складної ситуації Петлюри для здобуття значних поступок у територіальних і політичних питаннях, протекціоністське трактування української сторони» й ін. Однак, стверджується в нарисі, варто «подивитися на союз Пілсудський — Петлюра як на спробу порозуміння і співпраці “попри все” й задля вищої мети, якою була свобода обох народів». Автори пропонують ставитись до цих подій, як до символу тягlosti польсько-українського порозуміння, що водночас засвідчує приреченість таких спроб без повної рівноправності сторін [85, с. 232].

Отже, сучасна польська історіографія східної політики Ю. Пілсудського фактично відмовилася від ключових положень марксистської традиції, водночас істотно розширивши емпіричну базу досліджень. Значно детальніше вивчено процес

формування союзних українських, білоруських і російських військових частин на боці Польщі, перебіг польсько-українських переговорів 1920 р., а також міжнародний контекст цих подій. Упродовж останнього десятиліття посилилася інтерпретація, згідно з якою Ю. Пілсудський не прагнув реалізації федеративного проєкту в його класичному розумінні, а насамперед був зацікавлений в утвердженні незалежної української державності як чинника безпеки Польщі у протистоянні з Росією. Ця проблематика й дотепер зберігає певне політичне навантаження. Сучасні польські дослідження, особливо опубліковані після 2014 р., позначені відчуттям загрози з боку Росії, а східна політика Ю. Пілсудського в цьому контексті часто трактується як своєрідний дороговказ на майбутнє, маючи на увазі, перш за все, трактування України як важливого фактора польської безпеки.

Польсько-український союз 1920 р. залишається одним із ключових символів східної політики Ю. Пілсудського. У сучасній польській історіографії простежується тенденція до пом'якшення суперечностей між союзниками та акцентування на ідеї «братерства зброї» та спільної боротьби проти російського експансіонізму, хоча дослідники не ігнорують і проблемних аспектів цього співробітництва, зокрема нерівноправних умов Варшавського договору. На відміну від історіографії ПНР, де більшовики трактувалися як легітимна влада в Україні, нині УНР постає як основний репрезентант українського народу, а її діячі, передусім С. Петлюра, — як політики, віддані українській державній справі. Відповідно, східна політика Ю. Пілсудського інтерпретується як далекоглядна, а союз 1920 р. — як спроба об'єднання двох народів перед спільною загрозою. Попри окремі застереження та критичні оцінки, спадщина цієї політики розглядається як один із можливих історичних орієнтирів для розвитку польсько-українського порозуміння в майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Koko, E. Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918—1939 w historiografii wydawanej w Polsce po 1945 r. *Warszawskie Zeszyty Ukraoznawcze*. 1994. 2: 105-113 [in Polish].
2. Koko, E. Sojusz Piłsudski-Petlura w polskiej historiografii. *Warszawskie Zeszyty Ukraoznawcze*. 1996. 3: 305-314 [in Polish].
3. Koko, E. Współczesna polska historiografia o stosunkach polsko-ukraińskich. *Ukraina — Polska. Kultura. Wartości. Zmagania duchowe*. Koszalin, 1999. 275-291 [in Polish].
4. Dutkiewicz, M. Sojusz polsko-ukraiński w 1920 roku w świetle polskiej historiografii. *Polska i Ukraina w walce o niepodległość 1918—1920*. Warszawa, 2009. 361-372 [in Polish].
5. Pisuliński, J. Nie tylko Petlura: kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918—1923. Wrocław, 2004. 444 s. [in Polish].
6. Legieć, J. Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku. Toruń, 2002. 207 s. [in Polish].
7. Bruski, J.J. Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919—1924). Kraków, 2004. 600 s. [in Polish].
8. Borymskyi, V. Polsko-ukrainskyi soiuz 1920 r. u postkomunistychnii polskii istoriohrafii. *Visnyk Cherkaskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia "Istorychni nauky"*. 2014. 9: 27-33 [in Ukrainian].

- [Боримський В. Польсько-український союз 1920 р. у посткомуністичній польській історіографії. *Вісник Черкаського Національного Університету. Серія «Історичні науки»*. 2014. № 9. С. 27—33].
9. Borymskiy, V. Polsko-ukrainskyi soiuз 1920 r. u suchasnii ukrainskii istoriohrafii. *Mizh-narodni zvyazky Ukrainy: naukovі poshuky i znakhidky*. 2024. 33: 337-370 [in Ukrainian].
[Боримський В. Польсько-український союз 1920 р. у сучасній українській історіо-графії. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2024. Вип. 33. С. 337—370. DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2024.33.337>].
10. Borymskiy, V. Polsko-ukrainskyi soiuз 1920 r. v polskii ta ukrainskii istoriohrafii. (Candi-date's diss. of the historical sci). Cherkasy, 2015. URL: https://drive.google.com/drive/folders/0Bz9Pblt6U8UmWnJsbDZRVlRQcVlk?resourcekey=0-P0qs53Zw_ctWca5MZqm-0VQ [in Ukrainian].
[Боримський В. Польсько-український союз 1920 р. в польській та українській історіографіях: дис. ... канд. іст. наук. Черкаси, 2015. 285 с. URL: https://drive.google.com/drive/folders/0Bz9Pblt6U8UmWnJsbDZRVlRQcVlk?resourcekey=0-P0qs53Zw_ctWca5MZqm0VQ].
11. Bruskiy, Ya.Ya. & Verstiuk, V. Peredmova. *Sojusz Piłsudski — Petlura. Dokumenty i materialy*. Warszawa; Kijów, 2020. 9-11 [in Ukrainian].
[Бруський Я.Я., Верстюк В. Передмова. *Sojusz Piłsudski — Petlura. Dokumenty i materialy*. Warszawa; Kijów, 2020. С. 9—11].
12. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 1993. Z. 102: Polska myśl polityczna XX wieku. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Fundację św. Włodzimierza Chściiciela Rusi Kijowskiej w Krakowie, 28—30 maja 1990 roku. 249 s. [in Polish].
13. Operacja “Wisła” na tle stosunków polsko-ukraińskich w XX wieku. Materiały z między-narodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersyte-tu Szczecińskiego i Polskie Towarzystwo Ukrainoznawcze w dniach 12—14 czerwca 1992 r. / Ed. Faryś, J., Jekiel, J. Szczecin, 1994. 198 s. [in Polish].
14. Olejnik, K. Wyprawa kijowska — wojna “o” czy wojna “z” Ukrainą. *Operacja “Wisła” na tle stosunków polsko-ukraińskich w XX wieku*. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Szczecińskiego i Polskie Towarzystwo Ukrainoznawcze w dniach 12—14 czerwca 1992 r. Szczecin, 1994. 38-43 [in Polish].
15. Kozak, S. (Ed.) Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. Z. 3. Wokół sojuszu Piłsudski — Petlura. Warszawa, 1996. 374 s. [in Polish].
16. Klimecki, M. Wojna czy pokój. Polsko-ukraińskie negocjacje 1918—1921. *Polska i Ukrai-na: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*: Materiały z konf. nauk., Torun, 16—18 listopada 1995 r. Torun, 1997. 43-78 [in Polish].
17. Stepeń, S. Józef Piłsudski i Symon Petlura. Umowa polsko-ukraińska. *Ukraina — Polska. Kultura. Wartości. Zmagania duchowe*. Koszalin, 1999. 37-44 [in Polish].
18. Kolańczuk, A. & Tałapkanycz, M. Wzajemne relacje Polski i Ukraińskiej Republiki Ludo-wej. *Ukraina — Polska. Kultura. Wartości. Zmagania duchowe*. Koszalin, 1999. 75-104 [in Polish].
19. Balcerak, W. Geneza i uwarunkowania wojny polsko-radzieckiej 1919—1920. *Wojna pols-ko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe*. Materiały sesji naukowej w Insty-tucie Historii PAN 1—2 października 1990 r. Warszawa, 1991. 9-32 [in Polish].
20. Boruta, M. Polacy o i dla niepodległości wschodnich sąsiadów Rzeczypospolitej. Kraków, 1995. 99 s. [in Polish].

21. Czubiński, A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918—1921. Opole, 1993. 313 s. [in Polish].
22. Czubiński, A. Problem obszaru i granic odrodzonego państwa polskiego w latach 1918—1922. Problem granic i obszaru odrodzonego państwa polskiego (1918—1990). Poznań, 1992. 49-70 [in Polish].
23. Zashkilniak, L.O. & Makarchuk, S.A. A. Chubinskyi. Borotba za skhidni kordony Polshchi v 1918—1921 rr. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2025. 6: 140-144 [in Ukrainian]. [Зашкільняк Л.О., Макарчук С.А. А. Чубінський. Боротьба за східні кордони Польщі в 1918—1921 рр. *Український історичний журнал*. 2025. № 6. С. 140—144].
24. Nowak, A. Polska i trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku). Kraków, 2001. 644 s. [in Polish].
25. Nowak, A. Polityka wschodnia Józefa Piłsudskiego (1918—1921). Koncepcja i realizacja. *Zeszyty Historyczne*. 1994. 107: 21-22 [in Polish].
26. Nowak, A. Jak rozbić rosyjskie imperium? Idee polskiej polityki wschodniej (1733—1921). Warszawa, 1995. 280 s. [in Polish].
27. Nowak, A. Pierwsza Zdrada Zachodu. 1920 — Zaponmiany Appeasement. Kraków, 2015. 603 s. [in Polish].
28. Chwalba, A. Przegrane zwycięstwo — Wojna polsko-bolszewicka 1918—1920. Wołowiec, 2020. 392 s. [in Polish].
29. Nowak, A. Kłęska Imperium Zła. Rok 1920. Kraków, 2020. 366 s. [in Polish].
30. Pisuliński, J. Nie tylko Petlura: kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918—1923. Toruń, 2013. 480 s. [in Polish].
31. Pisuliński, J. Sojusz Piłsudski — Petlura. *Sojusz Piłsudski — Petlura. Dokumenty i materiały*. Warszawa; Kijów, 2020. 13-40 [in Polish].
32. Bruskyi, Ya.Ya. Nachalnyk derzhavy ta ukrainska sprava. Ukraina v kontseptsiiakh Pilsudskoho v 1918—1920 rr. *Mistse Ukrainy v heopolitychnykh kontseptsiiakh Yuzefa Pilsudskoho: Materialy mizhnarodnoho kruhloho stolu* (Kharkiv, KhNPU imeni H.S. Skovorody, 31 bereznia 2017 r.). Kharkiv, 2017. 66-79 [in Ukrainian]. [Бруський Я.Я. Начальник держави та українська справа. Україна в концепціях Пілсудського в 1918—1920 рр. *Місце України в геополітичних концепціях Юзефа Пілсудського: Матеріали міжнародного круглого столу* (Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 31 березня 2017 р.). Харків, 2017. С. 66—79].
33. Chojnowski, A. & Bruski, J.J. Ukraina. Warszawa, 2006. 409 s. [in Polish].
34. Serczyk, W. Perspektywy sojuszu polsko-ukraińskiego na tle sytuacji Europy Środkowo-Wschodniej. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. 3: 82-89 [in Polish].
35. Nowik, G. & Tym, J.S. Wstęp. *Bitwa o Ukrainę. I.I — 24.VII.1920. Dokumenty operacyjne. Część I (I.I — 11.V.1920)*. Warszawa, 2016. 7-91 [in Polish].
36. Dziewanowski, M.K. Joseph Piłsudski. A European Federalist, 1918—1922. Stanford, 1969. 379 s. [in Polish].
37. Pruszyński, M. Wojna 1920 roku: Dramat Piłsudskiego. Warszawa, 1994. 315 s. [in Polish].
38. Prushynskyi, M. Drama Pilsudskoho. Viina 1920. Kyiv, 2019 [in Ukrainian]. [Прушинський М. Драма Пілсудського. Війна 1920. Київ, 2019. 348 с.].
39. Wyszczelski, L. Kampania ukraińska 1920 roku. Warszawa, 2009. 373 s. [in Polish].
40. Niewęglowska, A. & Wyszczelski, L., Obóz piłsudczykowski i jego wizje polityki wschodniej. Siedlce, 2014. 220 s. [in Polish].
41. Hauser, P. Federacyjna wizja Rzeczypospolitej w poglądach Józefa Piłsudskiego i próba jej urzeczywistnienia w latach 1918—1921. *Sojusz 1920 roku i jego następstwa: Materiały z konf. nauk.*, Toruń, 16—18 listopada 1995 r. Toruń, 1997. 17-41 [in Polish].

42. Wapiński, R. Polska i małe ojczyzny Polaków. *Z dziejów kształtowania się świadomości narodowej w XIX i XX wieku po wybuchu II wojny światowej*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1994. 282-285 [in Polish].
43. Torzecki, R. Federacja czy wspólna obrona niepodległości. Piłsudski i Petlura w latach 1919—1923. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. Warszawa, 1996. 3: 74-82 [in Polish].
44. Szumiło, M. Militarne i polityczne szanse sojuszu polsko-ukraińskiego w 1920 r. *Sojusz Piłsudski-Petlura w kontekście politycznej i militarnej walki o kształt Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin; Warszawa, 2020. 21-44 [in Polish].
45. Suleja, W. Józef Piłsudski. Wrocław, 2006. 436 s. [in Polish].
46. Borymskyi, V. History under censorship: Piłsudski's Eastern policy in Polish Marxist historiography (1945—1989). *Acta Baltico-Slavica*. 2023. 47: 25-51. DOI: <http://doi.org/10.11649/abs.2824>.
47. Materski, W. Tarcza Europy Stosunki polsko-sowieckie 1918—1939. Warszawa, 1994, 386 s. [in Polish].
48. Nowik, G. Zanim złamano "Enigmę"... Rozszyfrowano "Rewolucję". *Polski radiowywiad podczas wojny z bolszewicką Rosją 1918—1920*. Warszawa, 2010. 1408 s. [in Polish].
49. Karpus, Z. Formowanie oddziałów ukraińskich w Polsce w latach 1919—1920. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*: Materiały z konf. nauk., Toruń, 16—18 listopada 1995 r. Toruń, 1997. 234-246 [in Polish].
50. Karpus, Z. Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918—1924. Toruń, 1997. 209 s. [in Polish].
51. Karpus, Z. Wschodni sojusznicy Polski w wojnie 1920 roku. Oddziały wojskowe ukraińskie, rosyjskie, kozackie i białoruskie w Polsce w latach 1919—1920. Toruń, 1999. 230 s. [in Polish].
52. Gierowska-Kałuża, J. Stanisław Bułak-Bałachowicz. Postać, która mogła połączyć narody byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego, a jednak ich nie połączyła. *Acta Baltico-Slavica*. 2017. 41: 77-155 [in Polish].
53. Ndiaye, I. Boris Sawinkow w egodokumentach rosyjskiej emigrantki Zinaidy Gippius. *Echa Przeszłości*. 2024. XXV/2: 61-81. DOI: <https://doi.org/10.31648/ep.10923> [in Polish].
54. Gierowska-Kałuża, J. The Civil Administration of Eastern Territories (1919—1920) The Reasons for the Failure of Piłsudski's Federation Idea. Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Oxford; Warszawa; Wien, 2022. 574 p.
55. Gierowska-Kałuża, J. Józef Piłsudski wobec kwestii białoruskiej (1918—1920). Warszawa, 2023. 496 s. [in Polish].
56. Michałuk, D. Białoruska Republika Ludowa 1918—1920. U podstaw białoruskiej państwowości. Toruń, 2010. 628 s. [in Polish].
57. Libera, P. Polish authorities and the attempt to create the Caucasian Confederation (1917—1940). *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. 2018. 52(3): 231-252.
58. Kolańczuk, A. Internowani żołnierze Armii UNR w Kaliszu 1920—1939. Kalisz; Przemysł; Lwów, 1995. 96 s. [in Polish].
59. Wiszka, E. Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920—1939. Toruń, 2001. 324 s. [in Polish].
60. Wiszka, E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920—1939. Toruń, 2004. 750 s. [in Polish].
61. Vishka, O. Presa ukraińskiej emigracji u Polshchi 1920—1939. Lviv, 2002. 480 s. [in Ukrainian].
[Вішка О. Преса української еміграції у Польщі 1920—1939. Львів, 2002. 480 с.].
62. Vishka, O. Vydavnychyа diialnist voiakiv Armii UNR, internovanykh v Aleksandrovi Kuivskom. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky*. 1995. 2: 353-364 [in Ukrainian].

- [Вішка О. Видавнича діяльність вояків Армії УНР, інтернованих в Александрові Куявському. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики*. 1995. Вип. 2. С. 353—364].
63. Wiszka, E. Działalność wydawnicza żołnierzy Armii URL internowanych w Aleksandrowie Kujawskim. *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność*. Toruń, 1996. 465-474 [in Polish].
 64. Vishka, O. Ukrainська таторова преса воіаків Армії UNR, интернованих у Polishchi (1920—1924 rr.). *Tretii Mizhnarodnyi Konhres Ukrainistiv 26—29 serpnia 1996 r. Istoriia*. Kharkiv, 1996. 222-227 [in Ukrainian].
[Вішка О. Українська таторова преса вояків Армії УНР, інтернованих у Польщі (1920—1924 рр.). *Третій Міжнародний Конгрес Україністів 26—29 серпня 1996 р. Історія*. Харків, 1996. С. 222—227].
 65. Paszkiewicz, K. Szkolnictwo i oświata Ukrainkiej Republiki Ludowej internowanych w Polsce w latach 1920—1924. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*: Materiały z konf. nauk., Toruń, 16—18 listopada 1995 r. Toruń, 1997. 327-336 [in Polish].
 66. Żerelik, R. Ukrainська Partia Ludowych Republikanów wobec porozumienia Piłsudski — Petlura. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*: Materiały z konf. nauk., Toruń, 16—18 listopada 1995 r. Toruń, 1997. 347-358 [in Polish].
 67. Wojdyło, W. Kwestia ukraińska w myśli społeczno-politycznej obozu narodowo-demokratycznego w Drugiej Rzeczypospolitej. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*: Materiały z konf. nauk., Toruń, 16—18 listopada 1995 r. Toruń, 1997. 359-370 [in Polish].
 68. Szumiło, M. Ukrainские элиты политичне wobec союзу з Польска в 1920 року. *Rok 1920. Wojna i polityka*. Lublin, 2011. 178 s. [in Polish].
 69. Wyszczelski, L. Kijów 1920. Warszawa, 1999. 325 s. [in Polish].
 70. Szajdak, S. Polsko-ukraiński sojusz polityczno-wojskowy w roku 1920. Warszawa, 2005. 313 s. [in Polish].
 71. Borzęcki, J. Pokój ryski 1921 roku i kształtowanie się Europy Wschodniej. Warszawa, 2012. 429 s. [in Polish].
 72. Wiszka, E. Udział 6 dywizji armii Ukrainkiej Republiki Ludowej w obronie Zamościa w sierpniu 1920 roku. *Od armii komputerowej do narodowej (XVI—XIX wiek)*. Toruń, 1998. 267-282 [in Polish].
 73. Nowak, W. & Ślipiec, J. Polsko-ukraińskie walki z Armią Czerwoną w 1920 roku na Zamojszczyźnie. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*. 2004. 2: 17-24 [in Polish].
 74. Krząstek, T. Bitwa Zamojska i obrona Zamościa w sierpniu 1920 r. *Polska i Ukraina w walce o niepodległość 1918—1920*. Warszawa, 2009. 223-224 [in Polish].
 75. Wiszka, E. Szósta Strzelecka. Szósta siczowa dywizja strzelecka Armii Ukrainkiej Republiki Ludowej. Toruń, 2012. 513 s. [in Polish].
 76. Olszański, T. Mit i prawda o obronie Zamościa w sierpniu 1920 r. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. 3: 150-161 [in Polish].
 77. Klimecki, M. & Karpus, Z. Czas samotności. Ukraina w latach 1914—2018. Warszawa, 2018. 336 s. [in Polish].
 78. Mańkowski, Z. Traktat ryski i jego konsekwencje. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. 3: 104-110 [in Polish].
 79. Andzhei Novak: Piłsudskyi nichoho ne mih vdiiaty. *Historians*. 24.12.2013. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/intervyu/982-andzhei-novak-pilsudskyi-nichoho-ne-mih-vdiiaty> [in Ukrainian].
[Анжей Новак: Пілсудський нічого не міг вдіяти. *Historians*. 24.12.2013. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/intervyu/982-andzhei-novak-pilsudskyi-nichoho-ne-mih-vdiiaty> (дата звернення: 10.08.2020)].

80. Rogozińska, A. Współpraca Piłsudski-Petlura w kontekście piłsudczykowskiach koncepcji bezpieczeństwa wschodniej granicy odrodzonej Rzeczypospolitej. *Sojusz Piłsudski-Petlura w kontekście politycznej i militarnej walki o kształt Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin; Warszawa, 2020. 91-108 [in Polish].
81. Wrzosek, M. Militarne szanse sojuszu polsko-ukraińskiego w latach 1919—1920 i ich przeproszczenie. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*. 1996. 3: 136-150 [in Polish].
82. Klimecki, M. “Ja was przepraszam, Panowie. Ja was bardzo przepraszam. Tak nie miało być”. Uwarunkowania i rezultaty preliminarium pokojowych z 1920 r. oraz Traktatu ryskiego z 1921 roku. *30 lat stosunków między Polską a niepodległą Ukrainą. Doświadczenia i perspektywy*. Warszawa, 2021. 245-263 [in Polish].
83. Żurawski vel Grajewski, P. Od walki do przymierza — droga Polski — Ukrainy do sojuszu przeciw najazdowi sowieckiemu 1918—1921. *Sojusz Piłsudski — Petlura w kontekście politycznej i militarnej walki o kształt Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin; Warszawa, 2020. 109-133 [in Polish].
84. Klimecki, M. Inna opcja. Ukraińska Socjalistyczna Republika Sowiecka i Galicyjska Socjalistyczna Republika Rad w 1920 r. *Sojusz Piłsudski — Petlura w kontekście politycznej i militarnej walki o kształt Europy Środkowej i Wschodniej*. Lublin; Warszawa, 2020. 229-246 [in Polish].
85. Mendzhetskyi, V. & Bratsychevych, Ye. (Eds.) *Polshcha — narys istorii*. Warsaw, 2015 [in Ukrainian].
[Польща — нарис історії / ред. Менджецькі В., Брацичевич Є.; перекл. І. Сварник. Варшава, 2015. 365 с.].

Надійшла / Received 24.03.2026

Прийнята до друку / Accepted for publication 23.06.2026

Vitalii BORYMSKYI

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Research Fellow,
Department of the History of International Relations and Foreign Policy of Ukraine,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
vitalij.borimskij@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4779-8975>

JÓZEF PIŁSUDSKI'S EASTERN POLICY (1918—1921) IN CONTEMPORARY POLISH HISTORIOGRAPHY

The aim of this study is to systematize and analyse the achievements of Polish historiography in the study of Józef Piłsudski's eastern policy and the Polish-Ukrainian alliance of 1920. Particular attention is paid to changes in the interpretation of this issue after the collapse of the communist regime in Poland and the transformation of the historiographical paradigm. The state of research shows that, despite a substantial body of literature on Piłsudski's eastern policy, relatively few works offer a synthetic overview of the development of Polish historiography on this topic. The novelty of this article lies in its attempt to provide a comprehensive synthesis of contemporary Polish scholarship, taking into account the transformations that have occurred since the 1990s. It is demonstrated that the fall of communism, Poland's exit from the Soviet sphere of influence, and the emergence of independent states in the post-Soviet space created new conditions for reinterpreting the Polish-Soviet War of 1920 and the eastern policy of interwar Poland. Contemporary Polish historiography has moved away from Marxist interpretations characteristic of the Polish People's Republic, while also reflecting the influence of émigré intellectual traditions. Research perspectives have broadened considerably, with increased attention to Polish-Ukrai-

nian negotiations, the international context of the war, and the role of Ukrainian, Belarusian, and Russian military formations fighting on the Polish side. **Conclusions.** In contemporary Polish historiography, Pilsudski's eastern policy is increasingly interpreted as a strategy aimed at establishing an independent Ukraine as a key factor in Poland's security. The Polish-Ukrainian alliance of 1920 is viewed as a central element of this policy and is primarily framed within the context of a joint struggle against Russian expansionism. At the same time, there is a growing emphasis on the idea of "brotherhood in arms" and on the continued relevance of the 1920 alliance for present-day Polish-Ukrainian relations.

Keywords: *Józef Piłsudski, eastern policy, Polish-Soviet War of 1920, Poland, Ukraine, historiography.*